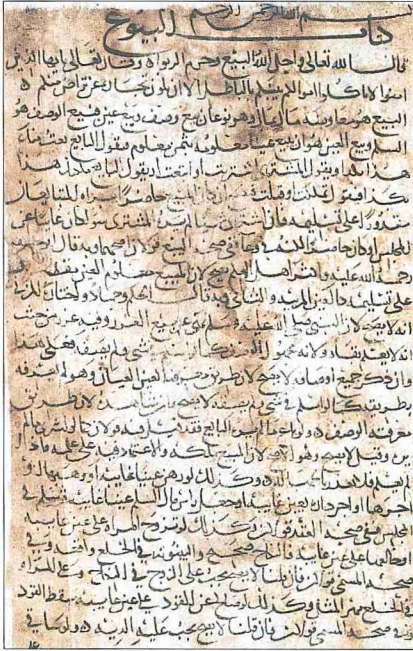

Ferrâ el-Begavî'nin *el-Tehzib adli* eserinin ilk sayfası
(TSMK, III. Ahmed, nr. 870)

de tarih belirtilmeden, Bombay'da (1269, 1296, 1309) ve Kahire'de *Lübâbü't-te'vil* ile birlikte (1305, 1331) ve son olarak Beyrut'ta (1407/1987) basılmıştır. 2. *el-Kifâye fi'l-kur'a*. Musul Umumi Evkaf Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Hazâinü Medreseti'l-Hayyât, Mecmûa, nr. 16/37).

BİBLİYOGRAFYA :

Begavî, *Şerhu's-sünne* (nşr. Şuayb el-Arnaüt — M. Zühayr eş-Şavîs), Dimaşk 1390-1400, nâşirlerin mukaddimesi, I, 19-31; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 136-137; Zehebî, *Tezkiretül-huf-faz*, IV, 1257-1259; Sübki, *Tabakât*, IV, 214-217; İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, s. 206; Sü-yûti, *Tabakâtü'l-müfesssîn*, Kahire 1976, s. 12-13; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, IV, 48-49; Keş-fü'z-zunûn, I, 195, 397; II, 1040, 1499, 1698; Serkis, *Mu'cem*, I, 573; Brockelmann, *GAL*, I, 447-449; *GAL Suppl.*, I, 268, 622; a.mlf., "Begavî", *IA*, II, 449; Safâ, *Edebiyyât*, II, 928-929; M. Hüseyin ez-Zehabî, *et-Tefsîr ve'l-müfesssîrân*, Kahire 1381/1961-62, I, 234-238; Mirzâ Muhammed — Bâkir Hânsârî, *Rauzâtü'l-cennât*, Beyrut 1391, III, 187; Ali Şevâh İshak, *Mu'cemü müşannefâtü'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Riyad 1403-1404/1983-84, III, 154; Afâf Abdülgafûr Hamîd, *el-Begavî ve menhecühü fi't-tefsîr*, Bağdat 1983; Salâh Abdülganî Ali eş-Şer', *el-İmâm el-Begavî ve eşeruhü fi'l-fihkî'l-İslâmî*, Riyad 1404/1984; Muhammed İbrâhim Şerîf, *el-Begavî el-Ferrâ ve tefsîruhü li'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Kahire 1406/1986; Ali Eroğlu, *el-Begavî ve Tefsîrindeki Metodu* (doktora tezi, 1987), Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi; J. Robson, "al-Baghavî", *EI*² (İng.), I, 893.

MEVLÜT GÜNGÖR

BEGOVİÇ, Mehmet

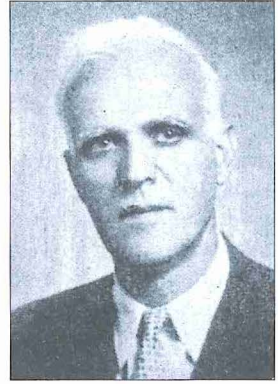
(1904-1990)

Bosna - Hersekli İslâm hukukçusu.

8 Nisan 1904 tarihinde Bosna'nın Hersek bölgesindeki Trebinje kazasına bağlı Lastva nahiyesinde doğdu. İlkokulu Lastva'da, ortaokul ve liseyi Mostar'da okudu. Bu mekteplerde Almanca, Latince ve Arapça öğrendi. 1926'da Belgrad Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Ertesi yıl devlet bursuyla gittiği Cezayir Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde İslâm hukuku alanında doktora yaptı (1927-1930). Daha sonra ülkesine dönerek Belgrad Üniversitesi Hukuk Fakültesi İslâm Hukuku Bölümü'nde göreve başlayan Begovîç 1931'de doçent, 1937'de profesör oldu. Yugoslavya'nın işgali sırasında (1941-1945) kapatılan Belgrad Üniversitesi'ndeki pek çok profesör gibi o da emekliye sevk edildi. İşgalin son bulmasıyla aynı fakültede tekrar görevlendirildi. Ancak 1946'da şeriat mahkemelerinin ilgasıyla birlikte fakültenin İslâm Hukuku Bölümü de kaldırıldığından bu defa Aile Hukuku Bölümü'nde görev aldı. 1946'da ordinaryüs profesör, 1953'te dekan olan Begovîç 1975'te emekliye ayrıldı.

Saraybosna, Üsküp ve Ljubljana'daki hukuk fakültelerinin kurucu üyelerinden olan Begovîç 1955'te Paris'teki Mukayeseli Hukuk Cemiyeti (Société de Législation Comparée), 1957'de Londra'daki Milletlerarası Hukuk Cemiyeti (International Law Association), 1958'de Sırp İlimler ve Güzel Sanatlar Akademisi (Srpske Akademije Nauka i Umjetnosti), 1973'te Bosna-Hersek İlimler Akademisi (Akademije Nauka Bosne i Hercegovine) üyeliklerine seçildi. Ayrıca Sırp İlimler ve Güzel Sanatlar Akademisi'nin Balkanoloji ve Etnografya enstitülerinin ilim heyeti başkanlığına da yapan Begovîç Saraybosna'daki İlahiyat Fakültesi'nin kuruluşu (1977) ve öğretim kadrosunun yetiştirilmesine de büyük katkıda bulundu. Yaptığı ilmi çalışmalar sebebiyle Sırp hükümeti, hukuk ilmine katkıları sebebiyle Sırp İlimler ve Güzel Sanatlar Akademisi ve kuruluşundaki yardımlarından dolayı da Saraybosna'daki Hukuk Fakültesi tarafından ödüllendirildi. Begovîç 7 Ekim 1990'da Belgrad'da vefat etti.

Bir yandan Yugoslavya'daki bütün hukuk fakültelerinde Roma hukuku yanında İslâm hukukunun da ders olarak okutulmasını savunan Begovîç diğer yandan 1940'larda gelişen modernist İslâmcı ha-

Mehmet
Begović

reketin öncülüğünü yapmış, eserlerinde de 1920 ve 1930'larda Mısır'da girişilen hukukî ve adlî reformların Yugoslavya'daki şer'î yargı sistemine uyarlanmasıyla ilgili gerektirilen savunarak yaşayan İslâm hukukunun yeniden düzenlenip kanunlaştırılması yolunda gayret sarfetmiştir. Osmanlı medenî hukukunun *Mecelle* adı altında yeniden kanunlaştırılması teşebbüsünü de bu meyanda değerlendiren Begovîç, "Medzella i Opsti İmovinski Zakonik za Crnu Goru" adıyla kaleme aldığı bir makalesinde (*Prilozi Za Orijentalnu filologiju*, Sarajevo 1955, V, 33-43) *Mecelle* ile Karadağ medenî kanunu arasında mukayeseler yapmıştır.

Eserleri. Begovîç'in İslâm hukuku, Yugoslavya Boşnak müslümanlarının dinî, siyasî, kültürel ve sosyal hayatları, Osmanlı devri hukuk tarihi ve Yugoslav medenî hukuku olmak üzere dört ana başlık altında toplanabilecek altmış aşkın eser ve makalesi bulunmaktadır. Sırpça, Almanca ve Fransızca olarak kaleme aldığı bu eserlerinden bazıları şunlardır: 1. *De l'Evolution du droit Musulman en Yougoslavie* (Alger 1930). Doktora tezi olup fakülte profesörler kurulu tarafından ödüllendirilen (1931) bu eser İslâm hukukunun Yugoslavya'daki gelişmesiyle ilgilidir. 2. *Šerijatsko bratno pravo sa kratkim uvodom u izucavanje šerijatskog prava* (Beograd 1936). İslâm aile hukuku ile ilgili olan eser İslâm hukukuna dair bir genel girişle başlamaktadır. 3. *Vakufi u Jugoslaviji* (Beograd 1963). Yugoslavya'daki İslâm vakıfları ile ilgili olan eserde vakıf kurumunun kısa bir tarihçesi ve vakıf kanunlarına umumî bir bakıştan sonra vakıflara dair çeşitli hükümlere yer verilmektedir. 4. *Nasledno pravo po gradjanskom zakonu Kraljevine Srbije, sa kratkim pregledom šerijatskog naslednog prava* (Beograd 1940). Profesör Arandjelović ile birlikte hazırladığı bu eser Sırbistan Krallı-

ğı medenî kanunundaki miras hükümleriyle İslâm miras hukukunu karşılaştırmalı olarak ele almaktadır. 5. *Muslimani u Bosni i Hercegovini* (Beograd 1938). Bosna-Hersek müslümanlarının yaşantısını anlatan bir eserdir. 6. *O Polozaju muslimanke* (Beograd 1931). Yugoslavya'daki müslüman kadının durumunu ele alan bir eserdir. 7. *O nadleznosti rudarskih sudova po zakonu o rudnici-ma despota Stefana Lazarevića i turskim rudarskim zakonima XV i XVI. veka* (Beograd 1967). Sırp Despotu Stefan Lazareviç'in 1412 tarihli madenler kanunu ile XV ve XVI. yüzyıllarda Sırbistan ve Bosna'da uygulanan Türk maden kanunlarının karşılaştırılmasına ve madencilere mahsus mahkemelerin yetki ve özelliklerine dair bir eserdir. 8. *Porodično pravo*. Aile hukuku ile ilgili bir diğer eseri olup mensubu olduğu üniversite tarafından ödüllendirilmiştir. Pek çok baskısı yapılan bu eserin Fransızca (*Le droit familial*, Beograd 1962) ve İngilizce (*The Family Law*, Beograd 1962) tercümeleri de vardır (eserlerinin umumi bir listesi için bk. Okıç, s. 191-196).

BİBLİYOGRAFYA :

J. D. Pearson — W. H. Behn, *Index Islamicus 1976-1980*, London 1983, s. 53, 79; Fikret Karčić, *Društveno-pravni aspekt islamskog reformizma*, Sarajevo 1990; M. Tayyib Okıç, "Ord. Prof.Dr. Mehmed Begović", *İTED*, VI/3-4 (1976), s. 183-196; Mustafa Imamović, "In Memoriam Mehmed Begović", *Oslobodjenje*, Sarajevo 26 Ekim 1990; İbrahim Džananović, "Akademik Prof.Dr. Mehmed Begović (1904-1990)", *Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u SFRJ*, sy. 5, Sarajevo 1990, s. 167-171.

Fikret Karčić

BEGTEĞİNLİLER

1144-1232 yılları arasında
merkezi Erbil olmak üzere

Şehrizor, Hakkâri, Tikrît, Sincar,
Harran, Urfa ve civarında hüküm süren
bir Türk beyliği.

Hânedan adını kurucusu Zeynüddin Ali Küçük'ün babası Begtegin'den alır. Ayrıca merkezlerinden dolayı Erbil Atabegliği de denilmektedir. Kaynaklarda Begtegin'e dair Türk asıllı olmasından başka bilgi yoktur. Beyliğin kurucusu Zeynüddin Ali Küçük hakkındaki bilgiler de ancak onun Musul Atabegi İmâdüddin Zengî'nin hizmetine girmesinden sonra artmaktadır. Atabeg Zengî 1144 yılında Urfa'yı Haçlılar'ın elinden alınca buranın valiliğini Ali Küçük'e verdi ve emrinde yedi kumandan ile kuvvetli bir garnizon

birakarak Urfa'yı imar etmesini, bir hastahane yaptırmasını, halka adaletli davranmasını istedi. Fakat Zeynüddin Ali Küçük'ün Urfa valiliği uzun sürmedi. Atabeg İmâdüddin Zengî'nin Bire (Birecik) Kalesi'ni kuşattığı sırada yanında bulunan meliklerden Sultan Mahmud'un oğlu Ferruhsah isyan ederek Musul nâibi Nasîrüddin Çakır'ı öldürünce Zengî Ali Küçük'e haber yollayıp Musul'daki isyanı bastırmasını emretti. Böylece Musul'a gelen Ali Küçük isyanı bastırdı ve âsileri cezalandırdı (1145). Atabeg İmâdüddin Zengî ertesi yıl Ali Küçük'ü Fenek Kalesi'nin fethiyle görevlendirdi. Kendisi ise ana kuvvetlerinin başında Ukaylîler'den Ali b. Sâlim'in elinde bulunan Câber Kalesi'ni kuşattı. Kuşatmanın devam ettiği bir sırada Atabeg Zengî kendi hizmetkârları tarafından öldürüldü. Atabegin ölüm haberini alan Ali Küçük Fenek kuşatmasını terkedip Musul'a geldi ve İmâdüddin Zengî'nin büyük oğlu Seyfeddin Gazi'ye haber göndererek Musul'a gelmesini bildirdi. Irak Selçuklu Sultanı Mes'ûd b. Muhammed Tapar'a babası tarafından rehin olarak gönderilmiş olan Seyfeddin Gazi bir fırsatını bularak Musul'a geldi ve şehre hâkim oldu. Hizmetinden memnun kaldığı Ali Küçük'ü de Musul nâibliğine tayin etti.

Seyfeddin Gazi 1149 yılında öldü ve yerine kardeşi Kutbüddin Mevdûd geçti. Mevdûd'a muhalif olan bazı emîrler, Suriye'ye hâkim olan kardeşi Nüreddin Zengî'yi Musul'a davet ettiler. Nüreddin Zengî'nin bu davet üzerine Sincar'ı zaptetmesi iki kardeş arasında gerginliğe sebep oldu. Mevdûd, yanında Ali Küçük olduğu halde Sincar'a doğru harekete geçtiyse de yeterli gücü olmadığı için Sincar'ı kardeşine terketmek zorunda kaldı ve ancak Musul'da hâkimiyetini koruyabildi.

Irak Selçuklu Sultanı Mes'ûd b. Muhammed Tapar'ın ölümünden sonra ortaya çıkan saltanat mücadelesine katılan Ali Küçük Süleyman Şah'a karşı Muhammed'i destekledi. Hatta Süleyman Şah'ı yakalayarak Musul'da hapsetti. Muhammed'in sultanlığını tasdik etmeyen halifeye karşı da Sultan Muhammed'le birlikte başarısızlıkla sonuçlanan Bağdat kuşatmasına katıldı.

Sultan Muhammed'in 1160 yılında ölümü üzerine Süleyman Şah'ı serbest bırakan Ali Küçük ayrıca onun saltanatı elinde etmesine de yardımcı oldu. Süleyman Şah'ın sultanlığı uzun sürmedi. 1161 yılında tahttan indirildi ve öldürüldü.

Suriye'nin en kuvvetli Türk hâkimi olan Nüreddin Mahmûd b. Zengî ile Harran emîri olan kardeşi Nusretüddin Mîrimîrân'ın arası açıldı. Harran'a doğru harekete geçen Nüreddin Mahmûd'u, Musul Hükümdarı Mevdûd'un tasdiğiyle Ali Küçük destekledi. Bu sayede kuvvetlenen ve kardeşinin elinden Harran'ı alan Nüreddin Mahmûd burayı Ali Küçük'e iktâ etti. Harran seferinden sonra Nüreddin Mahmûd 1163 yılında Haçlılar'ın elinde bulunan Harim üzerine yürüdü. Bu sefere Artuklular'dan Necmeddin Alpi ve Fahreddin Karaarslan'ın yanı sıra Musul Hükümdarı Mevdûd ile Ali Küçük de katıldı. Sefer sonunda Harim Haçlılar'dan alındı. Nüreddin Mahmûd 1165 yılında Haçlılar üzerine yeniden yürüdü. Ali Küçük'ün Musul kuvvetleri başında katıldığı bu sefer sonunda Arka ve Baniyâs gibi bazı yerler geri alındı.

Ali Küçük ömrünün son yıllarında yaşlılığı ve hastalığı sebebiyle iktâ bölgelelerinden Tikrît, Hakkâri ve Sincar'ı Musul Hükümdarı Mevdûd'a bıraktı ve Musul nâibliğinden çekilerek Erbil'e gitti; çok geçmeden de öldü (Eylül 1167) ve Musul'da Eskicami yakınında kendisinin yaptırdığı türbeye gömüldü. Cesur, âdil, cömert ve güzel ahlaklı bir beydi. Meşhur şair Haysa Beysa bir kasidesinde onu övmüştür. Ali Küçük ölümünden önce Mücâhidüddin Kaymaz ez-Zeynî'yi Erbil nâibliğine getirmiş, ayrıca onu iki oğlu Kökböri ile Zeynüddin Yûsuf'un atabegliğine tayin etmişti. Ali Küçük'ün ölümüyle yerine Kökböri geçti. Ancak Atabeg Kaymaz Kökböri'nin idarecilikte yetersiz olduğunu ileri sürerek halifeden onun yerine Yûsuf'un tayin edilmesini istedi. Halifenin bu hususu tasdik etmesiyle Yûsuf Erbil hâkimi oldu. Kökböri ise bir süre hapsedildikten sonra serbest bırakıldı. Bağdat'a giden Kökböri istediği desteği burada bulamayınca Musul hâkimi II. Seyfeddin Gazi b. Mevdûd'un hizmetine girdi. II. Seyfeddin Gazi amcası Nüreddin Mahmud'un 1174 yılında ölmesi üzerine daha önce Musul'a bağlı olan el-Cezîre'deki toprakları geri aldı ve çıktığı seferde yardımını gördüğü Kökböri'ye Harran'ı iktâ etti.

Nüreddin Mahmud'un ölümü üzerine yerine geçen küçük yaştaki oğlu el-Melikü's-Sâlih İsmâil'e karşı isyan edip bağımsızlığını ilân eden Selâhaddin-i Ey-yübî, başta Dimaşk olmak üzere bütün güney Suriye'yi ele geçirdi. Selâhaddin ayrıca el-Cezîre'deki meselelere de karışmaya başladı. Onun bu müdahaleleri